

BALLAI LÁSZLÓ

Útijegyzetek Magna Graetiából

2004. JÚNIUS

© COPYRIGHT 2004, BALLAI LÁSZLÓ, MINDEN JOG FENNTARTVA.

EZ A MŰ AZ ÍRÓ HONLAPJÁRÓL, A
[HTTP://WWW.VASAROS.COM/ART/BALLAI/](http://www.vasaros.com/art/ballai/)
OLDALRÓL SZÁRMAZIK.

A SZÖVEG BÁRMINEMŰ MEGVÁLTOZTATÁSA, VALAMINT KERESKEDELMI CÉLÚ SOKSZOROSÍTÁSA
CSAK A SZERZŐ KÜLÖN, ÍRÁSBELI ENGEDÉLYÉVEL LEHETSÉGES.

E-MAIL: BALLAI@VASAROS.COM

CAPO COLONNA

"Salve!" - köszöntenek a kantinban hûsölõ marcona férfiak **Laciniumba** érkeztemkor, csakúgy, ahogy õseik, e Kroton szomszédságában létrehozott szentélykerület helyén a késõ császárkorig fennállt város lakói üdvözölték egymást. Az antik romok fölé a XVI. sz-ban emelt komor õrtorony mellett álló egyszerű kápolnában fehér liliomok és vörös rózsák bódító illatával várják a **Capo Colonna**-i Szûzmáriát, aki korábban talán maga a laciniumi Héra lehetett. A kápolna mellett egy II. sz-i római kemence maradványai láthatók.

Hátamat a római *castra*¹ masszív falának támasztva tekintetemet Hera Lacinia egyetlen megmaradt dór oszlopára emelve - a többit, csakúgy, mint az antik város köveinek többségét a XVII. sz-ban a crotonei kikötõ védfalába beépítették - hallgatom az egykori zarándokhelyen legotthonosabban mozgó csókapár feleselését. Vagy az otthoni kertbõl jöttek volna utánam kedves madaraim, hogy itt is vigyázzanak rám? Az i.e. V. sz-ban emelt templom köré hasonló vendéglátó komplexum épült ki, mint a ciprusi Kurion melletti Apolló Hüladész szentélykerületben, *katagógionnal*², melyben szobánként hét-hét *klinai*³ várta a vándorokat.

KLINAI

A görög településekre jellemzően a helyszín pompás, egy tengerparti kiszögellés, melyen még a déli forróságban is üdítően keresztülfúj a szél, és ahonnan messzire belátni a környező partszakaszokat is. A régi hajósok Héra Lacinia hat dór oszlopon nyugvó tûmpanonjának megpillantásával nyugtázhatták, nem vétették-e el az útírányt.

Capo Rizzutóban megállok egy kis felüdülésre a tengerparti szirten álló L'Ancora étteremben. A *linguine ai frutti di mare*⁴ fenségessége vetekszik a kilátásával. Innen már látom következõ úti célomat, a tengerbe sziklagörgetegként benyomuló aragón várat, Le Castellát.

LE CASTELLA

Hiába, a régi elmaradott idõkben nem értették úgy az ideológiát, mint a korszerû demokráciák marketingpolitikussai, akik évente többször is véghez visznek valami történelmi jelentõségû tettet, mellyel új és új korszakot nyitnak. **Le Castella**, az impozáns, egytornyú erõdítmény az aragón korban épült 1510-tõl 1545-ig. Hát észre sem vették ezek a szegény calabriaiak, hogy már nem pusztán az aragón király alattvalói, de részesei a spanyolok világbirodalmának, melynek feje V. Károly császár, Európa legnagyobb hûbérura? Hát ezek az emberek nem voltak büszkéek arra, hogy munkájukkal, a tõlük elvont adóval hozzájárultak a Habsburg család, a

¹ erõdített tábor

² elõkelõk vendégházával

³ étkezésre szolgáló ágy

⁴ vékony tészta tenger gyümölcseivel

fenomén sikereihez? Nem lett volna sokkal nagyszerűbb e fenséges erőd falai közt érettük, "Károlyért, a hazáért" hullatni vérüket a török ostromok során, mint pusztán az aragónokért"? A sokat látott komor falak, melyek az utolsó ostrom során annyira megrongálódtak, hogy feltárták a régészek előtt az ókori görög, római és bizánci erődítéseket, melyekre, mint kősziklákra építhették várukat az aragónok, nos, a sokszor újra emelt falak hallgatnak. Nem török csataüvöltés, aragón hadparancsok, lövedékrobaj, hanem a szemközti strand animátora veri fel mostanában a tenger csendjét. Mikrofonszövegét és zeneszámainak talán többen elviselik, semmint igénylik a fürdőközönségből, hisz mégiscsak a munkáját végzi, mely sokkal fontosabb, mint a fiókáikat repülni tanító sirályok, a nekik étékül kínálgató halak, és a nap, mely fénybe öltöztet mindent, amit egykor elfelejtettünk.

Santa Severinába menet felveszek egy stoppost, elpiszkolt munkaruhát viselő alacsony emberke, jókora baltával. Elmondja, hogy már Németországban is járt munkát keresni, minden úttársaság a maffia kezén van, és a jelenlegi miniszterelnök nem jó, mert kapitalista.

Santa Severina, e szirttetőn emelkedő, középkori jellegét csaknem érintetlenül megőrző városka Calabria legnagyobb vízgyűjtő medencéjében, a Neto-völgyben fekszik. Siberine városáról, melyet az enotrik laktak, már Bizánci István megemlékezett az V. században. A régészeti leletek tanúsága szerint a görög telepések már az i.e. VIII. sz-ban megérkeztek ide, és kézművességükben felhasználták a helyi formákat, hagyományokat. Sztrabón (i.e. 64/63 - i.sz. 20.) szerint a Neto folyó onnan kapta a nevét, hogy amikor a trójai háborúból hazatérő akháj harcosok kikötöttek itt, és elindultak, hogy leigázzák a vidéket, a velük utazó trójai rabnők, miután meggyőződtek, hogy mindannyian eltávoztak, felgyújtották az összes hajót, hogy ne mehessenek innen tovább. A Néthosz szó u.i. a "lángoló hajók folyóját" jelenti. A történet feldolgozása az *Aeneis* V. énekének egyik epizódjában is megjelenik. A görög gazdagság gyarapodását e vidéken, az egyiptomi balzsamolaj mind nagyobb mérvű behozatala jelképezte. Megale Hellas⁵ virágzásának leköszöntével Calabria Bruttium néven római tartomány lett. A hálás rómaiak Megale Hellast Magna Graetiának keresztelték át.

Santa Severina osztozott Bruttium, majd Calabria bizánci tartomány viszontagságos sorsában. A IX. sz-ban néhány évtizeden keresztül az arabok is uralták. Bizánc örmény segítséggel foglalta vissza, ezért az Armenia nevet kapta. Armenia élénk kereskedelmet folytatott az arabokkal, a mezőgazdaság virágzó ágazatát a selyemhernyó-tenyésztés jelentette. A XI. sz-ban Roger normann fejedelem foglalta el, és korszerű erődítménnyé alakította a Santa Severina-i fellegrárat, melyet a Staufok XIII. századi uralma alatt továbbfejlesztettek. A szicíliai vecseryét követően (1282. március 30.), az aragónok birtokába kerülve újabb védművekkel gazdagodott a vár főképp Andrea Carafa (1496-1526) várkapitánysága alatt, míg végső alakját az aragón örökségbe beült V. Károlyt szolgáló Galeotto Carafa működésének köszönhetően nyerte el.

SANTA SEVERINA - CASTELLO

⁵ Nagy Görögország

A számtalan felfedeznivalóval kecsegtető lovagvárban a borsos belépő kifizetésekor elfelejtenek tájékoztatni, hogy közeledik a szieszta ideje. Csak azt veszem észre, hogy az összes teremőr körém gyűlik a Santa Severina ókori történetét bemutató termekben, és egyre szűrősebb szemmel méreget, majd, miután továbbindulok az aragón vár felé, mintha mögöttem bezárulna és kiürülne a múzeum, s a haza siető alkalmazottak mögött becsapódni hallatszik a súlyos várkapu. A fellegvárban gyorsan csatlakozom egy csoporthoz, melyet a helyi vezető igen gyors ütemben hajszol végig a termek során, majd leszakadok róluk, megkeresvén a bástyaormot, amelyről a városka festői főterét egészében lefényképezhetem.

SANTA SEVERINA - FŐTÉR

A fellegvár és a katedrális közötti, ódon házacskákkal és a labirintusszerű parkocskával határolt térségen a szürke bazaltburkolatba ágyazott fehér kavicsvonalak egy napórát rajzolnak ki. Közben a várkapu alatt többször megdördül. A tetőről az istállók szintjén át a pincéig is eljutok, ahol megtekintek egy, a calabrai várépítészeti fejlődését bemutató tárlatot is, ekkor már nem hallom a kapu döngését. Már mindenki hazament. Az utolsó múzeumőr legalább szólhatott volna. Sebaj, ilyen helyre bezárva lenni néhány órát, olyan, mintha előre beengednék egy kicsi a paradicsomba az embert. Azért megpróbálom a kaput. Belülről ki lehet nyitni, de kívülről nem. Így hát nyugodtan elmehettek aludni az örök. A magukra hagyott látogatók távozását az előbb vagy utóbb fellépő ijedelem garantálja, megfelelő hadifelszerelés híján pedig maga Galeotto Carafa sem hatolhatna be az erődítménybe.

A **crotonei** Nemzeti Régészeti Múzeum nem csak a páratlan hétfőkön van zárva, miképp azt a szállodaportán mondták, így nem láthatom Hera Lacinia kincseit, mindennek előtt a pompás arany diadémét, mely leginkább a város legnevesebb polgárának, Püthagorasznek homlokára illett volna, ha egyáltalán a bölcsek elfogadnák az ilyen holmit. Krotón városát a szübariták elpuhult életmódjától kímélni akaró bölcs oktatási módszerei talán már a maguk korában sem lehettek a legnépszerűbbek. Mint azt Aulus Gellius leírja az *Attikai éjszakákban*, a jelöltet, akit alkalmasnak talált a tanulásra, Püthagorasz arra kötelezte, hogy hallgasson. Minden dolgok legnehezebbike, a hallgatás megtanulása után a tanítvány elnyerhette a jogot, hogy kérdezzen és jegyzetelhesse. Ekkor már *matematikosznak* nevezték, arról a tudományról, melynek elsajátítása a következő lépés volt. Ezután kerülhetett sor a világ szerkezetének és a természet alapvető törvényeinek vizsgálatára, és a *matematikosz phüszikosszá* válhatott, azaz Püthagorasz követőjévé, aki a közösséggel minden jószágát és vagyonát megosztotta.

Marad a crotóni vár körbejárása, melyet az egykori görög akropolisz helyén bizánci, normann, aragón és német előzmények után 1541-ben a spanyol alkirály, Don Pedro de Toledo építtetett, és a késő középkori - vagy a kora újkori - Itália egyik legjelentősebb katonai objektumává tett. Az erődített várost különálló védműként határoló Castello a valettai St. Elmo erődre emlékeztet, persze nem oly monumentális. A hajóforgalom is kisebb, csupán a sirályok száma azonos. A város felőli erődfal szigorúságát váratlanul egy utólagosan kialakított erkély töri meg, melyen száradó ruhák mellett a család nőtagjai üldögélnek. Az egykori gazdasági épületek ma lakásként szolgálnak, sikerül bekukkantanom az egyikbe, mintha múzeumba siklana a tekintetem, csupa múlt század elejei bútor sorakozik odabent. Nálunk ma már alig látni ilyesmit, a fiatalasszonyok alig várják, hogy kidobhassák az ósdi holmit, és IKEA- vagy KIKÁ-beli tapétázott furnérlemezekkel valósítsák meg

önmagukat. Nézelődésem közben a szűk sikátorban több autós is kitér az egymásnak ütközés elől, mégpedig manőverébe bekalkulálva, hogy majd félreugrom.

Ha az ember szélvédett helyre húzódik, mint például a régi kikötő rakodófala, kibírhatatlan lesz a hőség. Hát, ahogy ott üldögélek a crotonei régi kikötőben, éppen előttem köt ki egy halászhajó, s már pakolják is ki a friss, hűtött halat az egyidejűleg megérkező teherautóba. Főleg heringféléből áll a fogás, de van ott polip és rák is. Az egyik tiszta ruhás férfi, aki részt sem vesz a műveletben, súlyos pillantásokkal végigmér. Eszembe jut a Naszreddin Hodzsa mesekörből ismert vendéglős, aki pénzt akart kérni a pecsenye illatáért. A halpiacon túl kezdődik Crotone turisztikai utcája, mely egymásba lógó éttermeivel, és zajos attrakcióival kétségbeejtően hasonlít az összes többi tengeri üdülöhely effajta végeire. Egy étteremben a pincérfiú, akit megbíztak az asztalok folyamatos leszedésével, hozzám lép, mélyen a szemembe néz, és udvariasan megkérdezi, hogy elviheti-e, amire nincs szükség. Csakhogy még meg sem érkezett a rendelésem... Mindenki állandóan mobiltelefonál. Az emberek olyképpen élvezik egymás társaságát, hogy közben készülékükön mással beszélnek, és már a kicsi gyermekek is. A plázson speciális simítógéppel elegyengetik a homokot, talán, hogy zavartalanabbul tudjanak telefonálni az emberek. Crotone központjában mégis láttam egy hatéves kislányt hegedűvel. A remény hal meg utoljára.

Hátamat a római *castra* masszív falainak vetve gyönyörködöm Hera Lacinia templomában. Visszatértem Capo Colonnára, így búcsúzom Krotontól. Amint kiszálltam az automobilból, végigsimogatott az üdítő tengeri szél. Hiába, a régi görögök tudták, hová kell építkezni, erős sziklára, melyen átfúj Zephürosz. Már a parkolóban érdeklődött egy olasz férfi, hogy merre találja az ókori várost, mire a szentély közelébe érkeztem, újabb tájékozódó fordult az idegenvezetőhöz, ő a tenger mellett álló oszlopokat kereste, fényképezkedés okán. Elmondtam, hogy Héra Lacinia templomából pusztán egyetlen oszlop maradt, melyet megmutattam, de a tenger felől nem lehet megközelíteni, sőt, mivel elkerített területen áll, csak távolról lehet szemlélni. Erre a hölgy, kezében digitális kamerájával, visszafordult. A római falnak támaszkodva, magamat szinte részének érezve csodálom a látványt. Szemem előtt megelevenedik a múlt, elnyeri egykori alakját a templom, hogy hatoszlopos homlokzatával irányt mutasson a hajósoknak. Közelebb megyek, hogy elszavaljam az istennőnek az *Aeneis* Didót köszöntő sorait, hogy kiengeszteljem Aeneas iránti haragját:

*"In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet,
semper honos nomenque tuum laudesque manebunt."*⁶

⁶ (A szerző ford.)

"Míg tengerbe folyók futnak, hegyek árnya a völgyben
körbetekint, ha legeltet az ég is csillagokat még,
tisztelet és dicséret övezte neved felidézik."

Catanzarót elhagyva - egy közlekedési rejtvény megoldása után, ahol az egyenes irány a kereszteződésben először jobbra fordulást, majd egy 180 fokos balkanyart jelentett - máris a **Roccellettai** Régészeti Parkban vagyok. Az elfelejtett antik város helyén, és köveiből emelték a Boldogságos Rokellai Mária monostorát román stílusban a normannok a XI. sz. végén. A bazilika még romos állapotában is az olajliget fái fölé emelkedvén erőt és tekintélyt sugároz. Az apszis boltíves struktúrái bizánci hatásról vagy előzményről tanúskodnak.

SCOLACIUM - BAZILIKA

A görög **Szkülletiont** a Trójából hazatérő Menestheus, bizonyos vélemények szerint Odüsszeusz alapította. A történelmi időkben jelentős szerepet játszott a Kroton Lokroi rovására történő terjeszkedésében. I. e. 123-122-ben Gaius Gracchus megalapította a *Colonia Minerva Scolaciumot*. Spartacus i.e. 72-ben vagy 71-ben nagy pusztításokat végzett, de a város a juliusi-claudiusi időkben Bruttium legjelentősebb városai közé emelkedett. 96-98-ban Nerva komoly pénzalapokat juttatott a város fejlesztésére, ekkor *Colonia Minervia Nervia Augusta Scolaciumnak* nevezték el. Az 535-552 görög-gót háborúban súlyos csapások érték, ám a város legnevesebb szülötte, Cassiodorus - *senator*, I. Theoderik császár tanácsadója, aki lelkesedve írt Rómáról, ahol "a vízvezetéknek nem csak az építkezése, hanem a vize is csodálatra méltó" - a VI. sz. végén még mindig virágzó településként említette Scolaciumot. A VII-VIII. sz-ban a tenger felől érkező folyamatos támadások következtében elnéptelenedett.

SCOLACIUM - SZÍNHÁZ

A scolaciumi olajfák igen bő termést ígérnek. Némelyik fa öt-hat deréknyi vastagságú. Voltaképpen faegyüttesekről lehet beszélni, mert meghagyják az oldal, sőt a gyökérhajtásokat is, és földet húznak rájuk, hogy megerősödjének. A kabócák pedig csak úgy harsognak a ritkás lombok közt, ahogy azt el is várom tőlük. Scolaciumban nem csak amfiteátrum épült, hanem színház a Julius-Claudius korban, melynek *caveája*⁷ 3500 nézőt tudott befogadni. Sajnos 350-ben leégett. Az amfiteátrumot, vagyis azt a keveset, amely maradt belőle, igen nehezen találtam meg. Végre itt állok a porondon, ahol egykor harcosok vére hullt, s most békés olajfák bágyadoznak a rekkenő hőségben. Végül, midőn Édesanyám kendőjével letöröltem

arcom verejtékét, a fejem fölött dalba kezdett egy kabóca. Már nem félnek tőlem az állatok.

Megtörtént az első italáldozat. Egy supermarketben vásároltam három üveg bort, és az egyik palack, ahogy a pénztárszalag pereméhez hozzáütöttem, eltört, a drága nedű mind kiömlött. Nem győztem exkuzálni magamat, hogy legalább mérsékeljem az otthon ilyenkor szokásos reakció agresszivitását. A hisztérikus jelenet azonban elmaradt. A bor ömlött, csöpögött a földre, a pénztárosnő nyugodtan a helyén maradt, majd megkérdezte, nem vágtam-e el a kezemet. Összesen két palack bort számolt, hiába mondtam, hogy kifizetem a kárt. Nem probléma, mondta. Nem, és az Anyaföld mohón szíttá magába a nedűt.

⁷ nézőtér

Nem volt hiába az áldozat Héra istennőnek. Locriban akartam szállni, hogy minél közelebb legyek az antik városhoz, hová majd első utam vezet, ámde a poros, unalmas városban egyetlen szállodát sem találtam. Elindultam hát vissza a Jón tenger mentén, de Sidernóban hasonló volt a helyzet. Marina di Gioiosa Jónicában pedig, mely "európai" tengerparttal büszkélkedett, mindkét szálloda megtelt. Az egyikben, megértésemet elősegítendő, kedvesen tájékoztattak, hogy csoport érkezett. Végül a csodálatos Roccella Jónicában kötöttem ki, melynek hangulatos belvárosa fölé egy szirttetőre emelt középkori sásfészek emelkedik. Lemenve a Riviera dei Gelsomini-re, a kellemesen hűs vizű tengerben úszva is e látományban gyönyörködve. Most a tengerparti sétányon a Carlo Alberto pizzériában üldögélve afelett sajnálkozom, hogy nem készültem el a zuhanyzással időben, hogy a várhegyről nézhessem meg a naplementét - mint Rodoson a Monte Smith-ről -, remélem, a haltál feledtetni e bűt. Innen a teraszról éppen azzal a két monolit egyiptomi porfir oszloppal szemben ülök, melyet 1863-ban a

ROCCELLA JONICA

tengerparton heverve talált néhány halászt. És közben érkeznek a fogások, *bavete* - itt így mondják a metéltszerű spaghettit, a *linguinét* - *alla vongole*⁸, *grigliata mista*⁹, valamint a helyi vörösbort, mely szakasztott olyan, mint a hajósi Monsieur Henry VIII cabernet, csak talán kevesebb technikával, ama daimón segítségével készül, aki engem is ide vezérelt.

Stilo, a középkorias hangulatú hegyi falu felett, ahol úgy kapaszkodnak a házak a sziklába, mint a fügefafa gyökérzete, s a templomok szívekként magasodnak ki a bronzvörös tetők közül, Stilo felett a La Cattolica nevű XI. sz.-ban épült, ötkupolás, három apszisos kápolna, mint koronaékszer magasodik.

Megszólítok egy öreget, aki a kökorlátnak támaszkodva a görög motívumokhoz hasonlóan gördülő zenét hallgat, hogy ez-e a tipikus calabriai muzsika. Azt mondja, igen, és a magnója elemes, azért működik itt is. Megkérdezi, nő

STILO - LA CATTOLICA

STILO - A VÁROS

vagyok-e, majd hallván, elváltam, elszörnyülködik, és előad egy tanmesét a család mindenek feletti fontosságáról, és a pénz értékének relativitásáról. Azért azt elismeri, hogy vannak jó és rossz feleségek. Már Hészidosz megírta, hogy a rossz feleség istencsapás, mely örömmé változtatja a legjobb bort is. A temető még magasabban fekszik, mint a falu, és ugyanolyan cseréptetős házikók sorakoznak benne, mint odalent, csak kisebbek.

Riaceban bukkanok az első rendes szupermarketre, ahol a Coca-Colás hűtőbe sört is raktak (cím: Via Nazionale, 31, Riace). Mint az a bajszos férfi a Morettis palackon, olyan áhitattal emelem ajkamhoz a jéghideg italt, miközben a Jón

⁸ fésűkagyló

⁹ vegyes haltál

tenger habjai csillámlanak előttem.

Locri. Nagy hely, dőlnek ide a turisták, belépő van, térkép nincs. Múzeumában témák szerint vannak csoportosítva a tárgyak, nem időrendben. Feltűnően sokat foglalkoznak a divattal, a nyolc tárolóból háromban - Öltözék, Öltözék kiegészítők, Kosmetikumok. A kertbe lépve egy fáról érett citromok mosolyognak rám. Az egykori Lokroi területe 230 ha, kb. négyzet alakú, egyik oldala 1 km hosszan párhuzamos a tengerrel. Az i.e. VI. sz-ban alapították - egyidejűleg Krotonnal és Szüraküsaival -, és ekkor kezdték építeni a várost védő masszív, 7 km hosszú falakat. Egy másik kiírás szerint a modern régészeti kutatás igazolta Sztrabont, aki az i.e. VIII. sz-ra datálja a város alapítását. Az archaikus templomromokat dór stílusban átépítették, és 10 fokkal elfordították. Amekkora meglepetést jelentett Scolacium, olyan nagy csalódást okozott Locri - legalábbis emberi szempontból. Míg ott az egyik épületből azért jött ki valaki, hogy grátisz térképet adjon a területről, itt a személyzet csupán zajos csevegésével jelzi jelenlétét. A pénztárnál kiírták, hogy a régészeti területek napnyugtáig látogathatók. A híres színház 3 km-re fekszik a múzeumtól, beülök tehát az automobilba, a kijelölt helyen leparkolok, követem a jelzést, és egy bezárt kapuba ütközöm. Olaszországban nem mindig előre van az egyenes, először jobbra indulok, és csatangolni kezdek egy olajfával beültetett keretben - végül is a scolaciumi amfiteátrum is olajliget - de semmi nyomot nem találok. Visszamegyek az útra, balra térek a bezárt kapu mellett, és egy ókori színház mintájára készült fatákolmányra leszek figyelmes, felmászom rá, hát, ahogy szétnézek, nem ott látom a szomszéd kertben a locri színházat? Hát a bezárt kapu mögött rejtőzött. De miért van zárva? Biztosan van egy másik bejárat. Van. Azon is hatalmas lakat függ. Leleményes Odüsszeuszként, lám, megtalálom a színházat, de bemenni nem tudok. Magyar turistaként vissza akarok menni a múzeumba, hogy kinyitassam. Érvényes jegyem van, és hol még az alkonyat! Leleményes Odüsszeuszként bemászom a kapun. Kicsit vigyázni kell, a tíz centis tüskék ki ne szaggassák a nadrágomat. Amennyiben elcsípnek, majd megmutatom a jegyemet. Nagy gyönyörűséggel járom be a területet. Ha Scolaciumban 3500 ember elért a színházban, itt legalább 5000. Ötezer ember figyelhette Aiszkülosz-kori drámaírók műremekeit, katarzissal átélve a mitológiai köntösbe burkolt korproblémákat, zsigereiben átélve a jó és rossz harcát, az erkölcsi választás problematikáját. Micsoda idők! A múzeum felvigyázóitól akár színielőadást is rendezhettem volna. Helyesen tettem, hogy nem próbálkoztam a kinyitással. Legalább két hónapja nem vágta le a gatz. A legfelső ülésorból természetesen a Jón-tengerre látni.

LOCRI - SZÍNHÁZ

GERACE

Újabb meglepetés, **Gerace.** Egy középkori város, amelyet csak mostanában fedez fel a turisztikai ipar, még tele elhagyott házakkal, az enyészetnek átadott templomokkal. Az egyiket, a Santa Maria del Mastrót épp mostanában kezdték felújítani. Beléptemkor lelkes idegenvezető toppan elém, és ontja az információkat a templom V. sz-i alapításától a tavaly kezdődött rekonstrukcióig. A templomot a görög rítus szerint szentelték fel, ezért a normannok, amikor átépítették, az oltárt is áthelyezték a keleti oldalról a nyugatira. 2003-as újrászentelésekör ökumenikus templom lett, tehát a keleti oltárt is helyreállítják. Az arab foglalás

alatt dzsámiként is működött, húsz mórt temettek ide. Na lám. Akkor hát iszlám, sintoista, buddhista, taoista, caodaista ordré szerint is átadhatnák a templomot, hogy a különböző vallások közti értelmetlen ellenségeskedés befejezése helyütt elkezdődhessen. Roccella Ionica főterén írom mindezeket, pennám fölött az aragón várkastély őrökdi. E hely azonban játszótér is, tíz év alatti gyermekek csapatai oly élénkséggel ficáncolnak így éjfél felé, mintha csak délután öt óra volna. Bújócskát játszik egy csoport, mindenki szertefut, kivéve egy fiút, aki a villanyoszlopnak támaszkodó hunyó ingébe hátulról kavicsokat csúsztat.

GERACE - SANTA MARIA DEL MASTRO

Soha nem hittem volna, hogy létezik 1 m²-nél kisebb zuhanytálca is, de itt a hotel Mediterraneóban - ahol pirítóst eszem dzsemmel reggeli helyett - 0,7 m² alapterületű zuhanyfülke van, ahogy megmozdulok, valamimet beleütöm az oldalfalba. Az egyéb méretekkel is baj van a fürdőszobában. A vécékagylóra, ugyancsak a zuhanyfülke oldallemeze miatt nem lehet rendesen ráülni. Mégis, minden megtalálható itt, mosdó, zuhanyzó, vécé, bidé, ami egy, az átlagosnál alacsonyabb fölöp-szigeteki nőnek tökéletes komfortot biztosítana. Kedves kis szálloda ez a Mediterraneo. Családi vállalkozás. A fizetésben mindenki részt vesz. A pult mögött álló asszony hívja a fiúunokát. A fiúunoka összeadja a számlát, a távolsági telefonhívást nem hajlandó felszámolni. Odaadom a pénzt, elveszi, elmegy, majd előkerül a horgas tekintetű nagypapával, afféle igazi feudális családfővel, aki leellenőrzi a számlát, majd - nem szívesen - visszaad.

PENTEDATILLO

Az istenek és Mori segítségével elhaladva Calabria legdélebb részén Pentedattilo, egy öt ujjat formázó hegy oldalába tapadt falu mellett, Scillánál, nem találva a félelmetes Szküllát - hacsak az olasz autópálya javítási láz miatt okozott kellemetlenségeknek nem feleltetem meg -, nyugodtan átkandikálva Szicíliába, a Palinuro-fok magasságában megemlékezve Palinurusról, Aeneas hű kormányosáról, **Paestumba** érkezem. Bár már bezárták a régészeti területet, azért végigmegyek a kerítés mellett, és a lélegzetelállító látványban gyönyörködve előkészítem magamat a holnapi csodára, vagyis inkább ráhangolódok a

bennem örökösen rezdülni akaró antik hullámokra. Miután rögzítem a helyszínt, sőt, körbeautózom Paestum falait, szállás után nézek, olymódon, hogy figyelmen kívül hagyva a mindenféle információs táblát, egyenesen a Tirrén-tenger partjára hajtok, és ott betérek az első panzióba, a Mandettába. E diszkrét polgári hangulatot árasztó, békebeli nyaralásokat idéző szállodácska nagyon tetszett volna Édesanyámnak is. Finom eleganciával berendezett enteriőrjeiben szívesen legelészik a szem. Például a fürdőszobacsempe frízére emlékeztető hímzés díszíti a törülközőket, az étterem rusztikusságát a nyomott damasztabroszok ízlésesen ellenpontozzák, a terasz üléseinek kényelmes párnái csakúgy zöld-fehércsíkosak, mint a napvédő ponyvák - szó sincs "bemolinózásról", Coca-Cola napernyőkről és egyéb

reklámvackokról -, és amikor úszni indulok, a tulajdonosnő megmutatja a Mandetta saját plázsát, melyen a piros kabinokat akár száz éve is építhették, de mintha tegnap festették volna. Általában nem szeretek ugyanott vacsorázni, ahol megszálok, de most teljesen magától értetődőnek tűnt, hogy kivételt tegyek. Választásomat a kitűnő vacsorán túl - spaghetti fekete kagylóval, és borjúkotlet zöldsalátával - a tenger hullámainak zenéje erősíti meg, mely a teraszt csakúgy betölti, mint a szobámat. Ma éjjel jól fogok aludni.

Paestum és Magna Graetia

PAESTUM

Megale Hellas amely szűkebb értelemben Szicíliát és Dél-Itáliát jelenti, valójában a Földközi-tenger északi és keleti medencéjén túl egészen a Fekete-tenger partvidékéig kiterjedt. A régi görögök alapították Massziliát¹⁰, Büzantiont¹¹ és Khersonészoszt¹². Az első görög gyarmatvárost, Pithekuszait azonban valóban Itáliában alapította az euboiai Kalküdeia és Eretria városa i.e. 770 körül. Cselekedetükkel hamar követőkre találtak, hiszen azoktól az okoktól, melyek a telep megalapításához vezettek, a többi görög város sem volt ment, a túlnépesedéstől, a hiánycikkek beszerzésének kényszerétől és a művelhető földek utáni igénytől. Az akhajok

hamarosan megalapították Krotont és Szübariszt, a korinthusziak Szürakuszait, a spártaiak Taraszt¹³, a lokrideiek Lokroit. A VII. sz-ra Szübarisz kiemelkedett az itáliai görög gyarmatvárosok közül, és megalapította Metapontót és Poszeidoniát.

Poszeidónia i.e. 600-ban enotri szórványtelepek helyén jött létre. A szübariták erődöt építettek, melyen belül templomokat emeltek Hérának és Poszeidonnak. Az *ekklesziaszterion*¹⁴ i.e. 480 és 470 között terült el. Herónt, aki a VI. sz. végén élt, agorabeli tekintélyénél fogva később a város alapítójának tekintették, ezért építészeti szempontból még átlagosnak is alig mondható házát szentélyként tisztelték. A kultuszt a rómaiak is tovább ápták. Az i.e. V. sz-ban *italicus*¹⁵, főképp szamnisz hatás érvényesült a temetési rítusokban és a fegyverzetben. Figyelemre méltó Az i.e. 480 és 470 közé datálható "Búvár sírjának", pompás falfestményein klinain heverő mulatozó férfiak, valamint egy magas emelvényről a vízbe ugró alak látható. Az i.e. IV. sz-i sírfestményeken már egyértelműen a halottak szellemének kiengeszteléséért küzdő hadifoglyok kerültek a

PAESTUM - A "BÚVÁR SÍRJA"

¹⁰ Marseille

¹¹ Isztambul

¹² Kerks

¹³ Taranto

¹⁴ a népgyűlés helyszíne

¹⁵ az ókori itáliai népek összefoglaló neve

középpontba, és megváltozott az ornamentika is, a lucaniai hatalom tehát konszolidálódott. A környező Agropoli és Ereditia gazdasági jelentősége is megnövekedett, bor- és olajtermelése, valamint gyümölcsstermesztése miatt. Nem változott azonban az öltözködés és a vázafestészet görög jellege. Magas színvonalú kerámiák az V. sz.-tól attikai hatásról tanúskodnak. Aszteasz, a kiváló fazekas nevét számos vázán megtalálták.

Csodálatos terrakotta női szobrokat alkottak, abban az i.e. III században, melyben - a tarantumi háborút követően i.e. 273-ban - Poszeidonia Paestum néven római fennhatóság alá került. Ekkor építették a *Comitiumot*¹⁶, a *Tabernát*¹⁷ és a *Macellumot*¹⁸. A Comitiumot a II. sz.-ban *Mens Bona*¹⁹ néven templommá alakították át, egy hatoszlopos tünpanonra építve rá, a korábbi rabszolgák uraikért és Rómáért hozott áldozatai emlékére. A Forumon jó állapotban megmaradtak a két helyiségből álló üzletek alapjai, mögötte helyezkedett el a *Campus*²⁰, melyhez saját fürdő tartozott. A tehetős emberek házaiban az *atriumban*²¹ márványmedencében fogták fel az esővizet.

PAESTUM - APOLLÓN TEMPLOMA

Poszeidón - vagy az újabb kutatások szerint Apollón - templomának *prenaoszáról*²² egy fekete testű, fehér szárnyú galamb röppen fel a tünpanonra. A szent megnyilvánul - csupán észre kell venni. A templom külső és a szentély belső oszlopai nem egy sorban állnak, mintha építői tudták volna, eljő még a kor, melyben a szentély falai leomlanak, és előre meg kell oldani, hogy a szemlélő előtt bezárják a tág teret. Héra templomának homlokzatát egykor oroszlánfejet formázó ál-vízköpők díszítették. A női princípium temploma széles, stabil, a férfié erőt sugárzó, nagyra törő. De csak, ha együtt nézzük őket. Külön-külön mindegyik a kőbe dermedt

tökéletesség. A távolabb, jóval a római Forumon és Campuson túl fekvő kecses Athéné templomot, valamint a teljesen elpusztult közbülső templomot - melyek egyikét Kheirónnak²³ szenteltek, azonos tájolással és a két nagy

¹⁶ tanácssterem

¹⁷ szentély

¹⁸ piac

¹⁹ jó emlék

²⁰ katonai gyakorlótér

²¹ csarnok, a római ház fogadószobája

²² a görög templom szentélyének előtere

²³ kentaur, Akhilleusz nevelője

templommal egyvonalban építették. Itt nem volt akropolisz, mint Akragaszban²⁴, melyre tekintve egyszerre több mindenben lelegélizhet a szem. Midőn elhatároztam, hogy búcsúzóul még egyszer végigmegyek Paestumon, kiélvezendő az Athéné szentélytől a Poszeidón templomhoz való közeledés izgalmát, hasonlóan viselkedtem, mint Marcella kutyám. Képtelen voltam egyenesen előre haladni, folyton ki kellett térjek egy-egy érdekesség, az amfiteátrum, vagy az *ekklesziaszterion* miatt. Az ember a sok közül választ végül: nekem Héra temploma tetszik a legjobban. Vagy Poszeidóné?

PAESTUM - HÉRA TEMPLOMA

Milyen erős, jelentős város lehetett egykor Poszeidónia vagy Akragasz, ha ilyen lenyűgöző épségben maradtak ránk! Mai jó állapotukat azonban éppen időközbeni elfeledettségüknek köszönhetik, mert azok a városok, amelyek nem néptelenedtek el a görög-gót háborút követően, és a történelmi események tengelyében maradtak, továbbépültek, ősi görög alapjaikra, mint Nikaia²⁵, Neapolisz²⁶ és Ródosz esetében újabb létesítmények kerültek.

PAESTUM - ATHÉNÉ TEMPLOMA

Mindazonáltal valóban erős és jelentős város volt egykor Paestum is, Akragasz is, csakúgy, mint Szübarisz, Szkülletion, Lokroi, Szürakuszai és Megalé Hellásznak számos városa, mert ez a kor, mely az i.e. VIII. sz.-tól a IV-ig terjedt, a hatalmas városok kora volt. "Nagy Görögország" azoknak a Földközi- és a Fekete-tenger térségében húzódó görög településeknek az összességéként értendő, melyek ugyan nem alkottak egységes államot, de kultúrájuk még ma is alapvetően meghatározza Európa arculatát. Mert a városi kultúra első nagy európai virágzásáról beszélhetünk ebben a korban, amikor egy-egy közösség, melyben működni kezdtek a köztársaság politikai intézményei, önerejéből olyan hatalmassá válhatott, mint mások, megteremthette iparát és kereskedelmét, felépíthette lenyűgöző méretű templomait, létrehozhatta saját haderejét.

A római integráció révén Magna Graetia településhagyományai jelentős szerepet játszottak a középkori olasz fejlődésben, a városiasodás Európa szerte általánosnak mondható visszaszorulása e térségben a korai feudalizmus időszakában sem következett be. A középkori városok egyáltalán nem csupán, mint érdekességek említhetők, hanem szerves részeként a folyamatnak, melyben a görög és római architektúra, valamint közösségi szervezeti formák sajátosan ötvöződve a bizánci-normann-aragón struktúrákkal, konzerválódtak. A feudalizmus virágkorában pedig Magna Graetia hagyománya már a korszakon messze túlmutató reneszánsz kultúra kialakulásának szolgált kitűnő táptalajául. Megalé Hellas nagy tanulsága e kornak a mai Európára, vagy európai típusú társadalmakra nézve a közösség és egyén teljesítőképességének példáján túl, hogy a köztársasági államforma működőképességét a személyes kapcsolatok hálózata behatárolja. Poszeidónia polgárai mind ismerték egymást, amikor az *ekklesziaszterionon* összegyűltek, nem idétlen

²⁴ Agrigento

²⁵ Nizza

²⁶ Nápoly

reklámok, gyanús kampányok alapján választottak a médiában megcsinált, de valójában soha nem látott figurák közül. Sorsukat olyan személyek kezébe tették le akikkel rendszeresen találkoztak, akiknek a jellemét tapasztalataik alapján megíthették, akiknek a választási ígéreteit bármikor számon kérhették. A belátható, azaz a működőképes politikai közösség határa a kisváros, mint Athén és Róma volt egykor. Azontúl kezdődnek a propagandával - manapság marketinggel - szervezett, karhatalmon alapuló birodalmak, nevezzék bár őket államok egyesülésének, vagy képviseleti demokráciának.

Budapest, 2004 július